

УДК 336.018

Р. Г. Сніщенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і фінансів Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук, Україна

ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК КОМПОНЕНТИ МОНІТОРИНГУ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

R. Snishchenko,

candidate of economic sciences, associate Professor of the Department of Accounting and Finance, Kremenchug Mykhailo Ostrohradsky National University, Kremenchug, Ukraine

FINANCIAL SAFETY INDICATORS AS COMPONENTS OF FINANCIAL MARKET PARTICIPANTS' MONITORING

Метою статті є визначення індикаторів фінансової безпеки для використання їх як компонент моніторингу у господарській діяльності учасників фінансового ринку. Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансової безпеки учасників фінансового ринку при їх функціонуванні в умовах впливу дестабілізуючих факторів. Предметом дослідження виступає інструментарій фінансової безпеки учасників фінансового ринку. Складено ER-діаграму моніторингу фінансової безпеки учасників фінансового ринку, визначені основні завдання моніторингу фінансової безпеки у сфері стратегічного та оперативного-тактичного управління. За даними досліджень показників фінансового стану учасника фінансового ринку і показників стану його системи фінансової безпеки визначено попередній перелік індикаторів фінансової безпеки. Складено перелік найбільш типових правил і процедур моніторингу фінансової безпеки учасника фінансового ринку.

The purpose of the article is to identify financial security indicators for their use as a monitoring component in the financial activities of participants in the financial market. The object of the study is the process of ensuring the financial safety of financial market participants in their operation under the influence of destabilizing factors. The subject of the study is the instrument of financial security of financial market participants. The ER-chart of financial security monitoring of participants of the financial market is made, the main tasks of monitoring financial security in the field of strategic and operational-tactical management are defined. According to researches of indicators of the financial status of a participant in the financial market and indicators of the state of its financial security system, a preliminary list of financial security indicators has been identified. A list of the most common rules and procedures for monitoring the financial security of a participant in the financial market is compiled.

Ключові слова: фінансова безпека, моніторинг, учасник фінансового ринку, загрози, ER-діаграма.
Key words: financial security, monitoring, financial market participant, threats, ER-diagram.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна швидкозмінна ситуація на фінансовому ринку вимагає від його учасників негайного і адекватного реагування на зовнішні та внутрішні негативні впливи. Своєчасне виявлення загроз у діяльності учасників фінансового ринку є одним з найбільш суттєвих чинників їх фінансової стійкості, запорукою вдалого та плідного бізнесу. Це зумовлює необхідність постійного фінансового моніторингу позиції гравців ринку, їх зовнішнього конкурентного оточення і внутрішнього фінансового стану.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Метою статті є визначення індикаторів фінансової безпеки для використання їх як компонент моніторингу у господарській діяльності учасників фінансового ринку.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансової безпеки учасників фінансового ринку при їх функціонуванні в умовах впливу дестабілізуючих факторів.

Предметом дослідження виступає інструментарій фінансової безпеки учасників фінансового ринку.

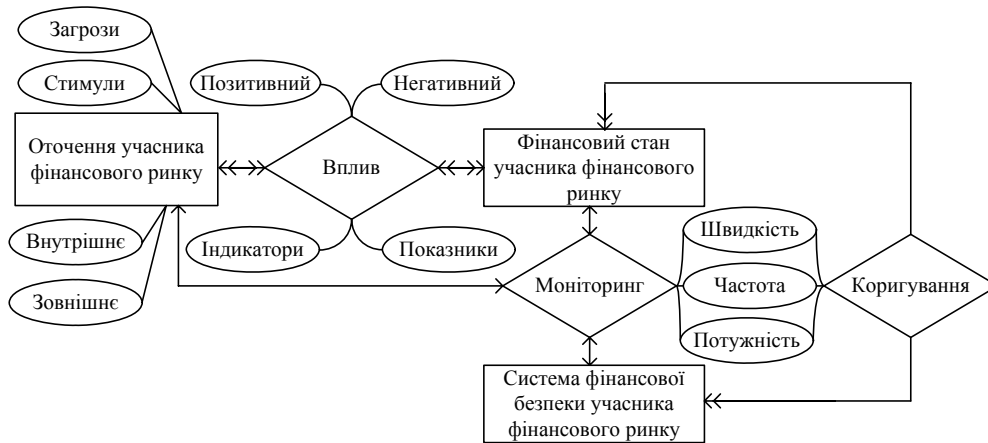

Рис. 1. ER-діаграма моніторингу фінансової безпеки учасників фінансового ринку

Джерело: власна розробка.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Процес фінансового моніторингу та його різновиди досить широко описані у вітчизняній та зарубіжній літературі. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад фінансового моніторингу у своїх наукових працях зробили такі вчені, як Л. К. Воронова, І.О. Кульній, С.І. Пирожков, В.М. Барановський, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко та ін. Проте, на наш погляд, місце і роль моніторингу у фінансовій безпеці учасників фінансового ринку, питання внутрішнього та зовнішнього контролю з метою забезпечення їх сталої діяльності висвітлені не в повному обсязі.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНОЇ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" фінансовий моніторинг визначається як сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1]. Виділено первинний, обов'язковий та внутрішній види фінансового моніторингу [1].

У Вікіпедії та у [2] фінансовий моніторинг розуміють як "діяльність організацій, що здійснюють операції з грошовими коштами або іншим майном, по виявленню операцій, що підлягають обов'язковому контролю, і інших операцій з грошовими коштами або іншим майном, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдженню зброї масового знищення" Фінансовий моніторинг тут поділяється на обов'язковий і внутрішній.

Кульчій І.О. у [3] виділяє динамічний, конкурентний, порівняльний, комплексний, базовий (фоновий) та проблемний моніторинг.

На наш погляд, у науковій літературі не достатньо висвітлені питання організації процесу моніторингу з метою забезпечення фінансової безпеки учасників фінансового ринку. Це зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

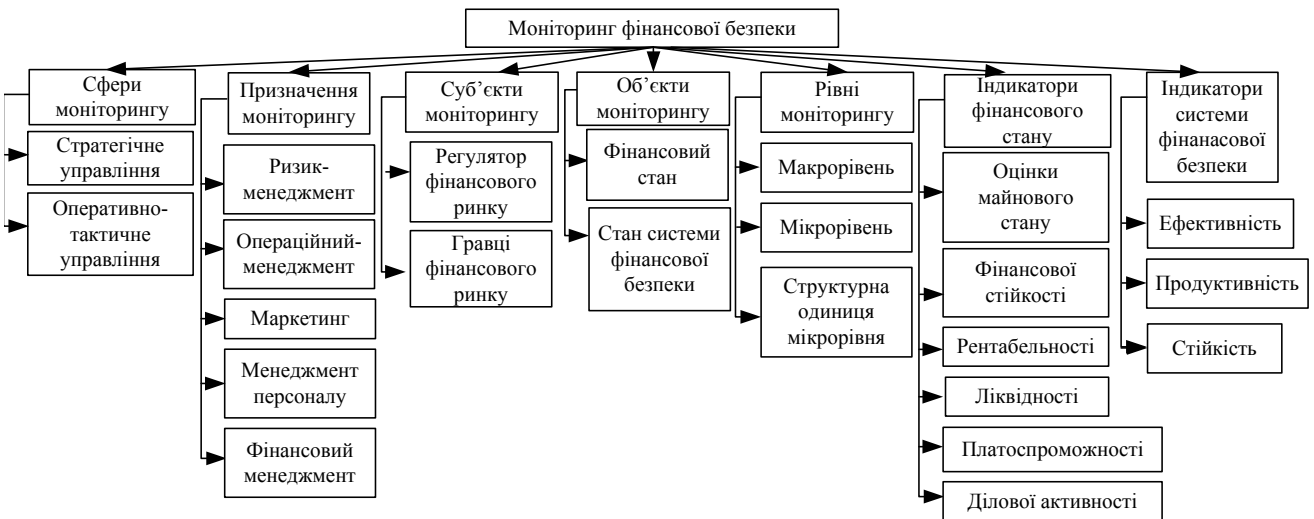

Рис. 2. Індикатори фінансової безпеки учасників фінансового ринку як компоненти моніторингу

Джерело: власна розробка.

Таблиця 1. Індикатори фінансового стану

№ п/п	Індикатор	Норм. знач.	Формула розрахунку
<i>1. Індикатори майнового стану підприємства</i>			
1.1	Коефіцієнт зносу основних засобів	зменш.	$\phi.1 \text{ p.032} / \phi.1 \text{ p.031}$
1.2	Коефіцієнт оновлення	збільш.	$\phi.5 \text{ p.260}(\text{гр.5}) / \phi.1 \text{ p.031}(\text{гр.4})$
1.3	Коефіцієнт вибуття	менш. ніж к-т 1.2	$\phi.5 \text{ p.260}(\text{гр.8}) / \phi.1 \text{ p.031}(\text{гр.3})$
<i>2. Індикатори ліквідності підприємства</i>			
2.1	Коефіцієнт покриття	>1	$\phi.1 \text{ p.260} / \phi.1 \text{ p.620}$
2.2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6-0,8	$\phi.1(\text{p.260}-\Sigma(\text{p.100-140})) / \phi.1 \text{ p.620}$
2.3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0, збільш.	$\phi.1(\text{p.220}+\text{230}+\text{240}) / \phi.1 \text{ p.620}$
2.4	Чистий оборотний капітал (тис. грн)	>0, збільш.	$\phi.1 (\text{p.260} - \text{p.620})$
<i>3. Індикатори платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства</i>			
3.1	Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	>0,5	$\phi.1 \text{ p.380} / \phi.1 \text{ p.640}$
3.2	Коефіцієнт фінансування	<1, зменш.	$\phi.1(\text{p.430}+\text{480}+\text{620}+\text{630}) / \phi.1 \text{ p.380}$
3.3	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	>0,1	$\phi.1 (\text{p.260} - \text{p.620}) / \phi.1 \text{ p.620}$
3.4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0, збільш.	$\phi.1 (\text{p.260} - \text{p.620}) / \phi.1 \text{ p.380}$
<i>4. Індикатори ділової активності підприємства</i>			
4.1	Коефіцієнт оборотності активів	збільш.	$\phi.2 \text{ p.035} / \phi.1(\text{p.280}(\text{гр.3})+\text{p.280}(\text{гр.4})) / 2$
4.2	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	збільш.	$\phi.2 \text{ p.035} / \phi.1(\Sigma(\text{p.520}-\text{p.600})\text{гр.3}+ \Sigma(\text{p.520}-\text{p.600})\text{гр.4}) / 2$
4.3	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	збільш.	$\phi.2 \text{ p.035} / \phi.1(\Sigma(\text{p.150}-\text{p.210})\text{гр.3}+ \Sigma(\text{p.150}-\text{p.210})\text{гр.4}) / 2$
4.4	Строк погашення дебіторської заборгованості (днів)	зменш.	трив. періоду/ к-т 4.3
4.5	Строк погашення кредиторської заборгованості (днів)	зменш.	трив. періоду/ к-т 4.2
4.6	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	збільш.	$\phi.2 \text{ p.040} / \phi.1(\Sigma(\text{p.100}-\text{p.140})\text{гр.3}+ \Sigma(\text{p.100}-\text{p.140})\text{гр.4}) / 2$
4.7	Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	збільш.	$\phi.2 \text{ p.035} / \phi.1(\text{p.031}(\text{гр.3})+ (\text{p.031}(\text{гр.4})) / 2$
4.8	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	збільш.	$\phi.2 \text{ p.035} / \phi.1(\text{p.380}(\text{гр.3})+ (\text{p.380}(\text{гр.4})) / 2$
<i>5. Індикатори рентабельності підприємства</i>			
5.1	Коефіцієнт рентабельності активів	>0, збільш.	$\phi.2 \text{ p.220}$ або $\text{p.225} / \phi.1(\text{p.280}(\text{гр.3})+\text{p.280}(\text{гр.4})) / 2$
5.2	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	>0, збільш.	$\phi.2 \text{ p.220}$ або $\text{p.225} / \phi.1(\text{p.380}(\text{гр.3})+\text{p.380}(\text{гр.4})) / 2$
5.3	Коефіцієнт рентабельності діяльності	>0, збільш.	$\phi.2 \text{ p.220}$ або $\text{p.225} / \phi.2 \text{ p.035}$
5.4	Коефіцієнт рентабельності продукції	>0, збільш.	$\phi.2 (\text{p.100}$ (або $\text{p.105})+\text{090}-\text{060}) / \phi.2 (\text{p.040}+\text{070}+\text{080})$
<i>6. Індикатори прибутковості</i>			
6.1	Коефіцієнт прибутковості акцій	-	$\phi.2 \text{ p.320} / \text{рин. вартість 1 акції}$
6.2	Коефіцієнт дивідендного доходу	-	$\phi.2 \text{ p.340} / \text{рин. вартість 1 акції}$
6.3	Коефіцієнт виплати дивідендів	-	$\phi.2 \text{ p.340} / \phi.2 \text{ p.320}$

Джерело: [4].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Автори [6; 10; 11 та ін.] загалом визначають моніторинг як комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичний контроль (стеження) за станом та тенденціями розвитку природних, техногенних та суспільних процесів.

Спираючись на вищезазначене, автор вважає за потрібне уточнити цей термін з точки зору його використання у понятійному апараті фінансової безпеки. Отже, моніторинг фінансової безпеки учасників фінансового ринку — комплекс заходів систематичного контролю їх зовнішнього та внутрішнього середовища з метою виявлення і оцінки впливів дестабілізуючих факторів та загроз їх нормальному функціонуванню.

На думку автора, для опису моніторингу фінансової безпеки учасників фінансового ринку доцільно скористатися інфологічним методичним підходом на основі семантичної мережі з використанням ER-діаграм (рис. 1).

У результаті аналізу наукових джерел [1—4, 6—10 та ін.] з урахуванням методик, описаних В.С. Пономаренком у [11] та І.Є. Семенчуку у [12] визначено, що моніторинг фінансової безпеки є зв'язком між окремими типами сутностей: "система фінансової безпеки", "фінансовий стан" та "оточення". При цьому за результатами моніторингу системою фінансової безпеки відбувається коригування фінансового стану учасника фінансового ринку, тобто існує ланцюг зворотного зв'язку між об'єктами проблемної сфери (учасником фінансового

Таблиця 2. Індикатори стану системи фінансової безпеки

№ п/п	Індикатор	Формула розрахунку	Опис складових
<i>Індикатори ефективності</i>			
1	Ефективність системи безпеки	$K_{ef} = \frac{3B_{лз}}{3B_3} \rightarrow 1$	$3B_{лз}$ – можлива максимальна вартість втрат від попереджених та ліквідованих суттєвих загроз за період; $3B_3$ – загальна вартість втрат від суттєвих загроз за період
2	Окупність	$K_{ок} = \frac{3B_{лз}}{3B_{системи}} \rightarrow \max$	$3B_{системи}$ – загальна вартість системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку
3	Швидкодія	$t_{шв} = t_{зн} + t_{лікв} \rightarrow \min$	$t_{зн}$ – час виявлення загрози системою в результаті моніторингу; $t_{лікв}$ – час на видачу і реалізацію управлінських рішень з ліквідації загрози
<i>Індикатори продуктивності</i>			
3	Частота моніторингу	$v_{мон.} \rightarrow \min$	Час між замірами i -го індикатора
	Можливість модернізації та розширення	Експертна оцінка	–
4	Сумісність з іншими системами	Експертна оцінка	–
<i>Індикатори стійкості</i>			
5	Надійність	$t_{ор} \rightarrow \max$	$t_{ор}$ – час безвідмовної роботи технічних засобів системи за даними виробника
6	Захищеність	$K_{зах} = \frac{K_{ам}}{K_{сбс}} \rightarrow \max$	$K_{ам}$ – загальна кількість шкідливих атак на систему; $K_{сбс}$ – кількість збоїв системи
7	Відновлюваність	$t_{повпр} \rightarrow \min$	$t_{повпр}$ – час повернення системи в працездатний стан у випадку збою

Джерело: розробка автора.

ринку і його системою фінансової безпеки). Зв'язки "моніторинг" і "коригування" також взаємозалежні, бо мають спільні атрибути "швидкість", "частота", "потужність". Зв'язок "вплив" типу М:М між типами сутностей "оточення" і "фінансовий стан" вказує на існування множини позитивних і негативних факторів, які можуть впливати не тільки на одного, а й на всю множину учасників фінансового ринку. Моніторинг фінансової безпеки здійснюється на всіх циклах життєдіяльності учасників фінансового ринку, на всіх етапах ризик менеджменту і на всіх стадіях антикризового управління (рис. 2).

Завданням моніторингу фінансової безпеки у сфері стратегічного управління є прогнозування, визначення і оцінка негативних впливів і загроз зовнішнього і внутрішнього оточення учасника фінансового ринку у довгостроковій перспективі з метою їх своєчасної мінімізації або ліквідації.

Завданням моніторингу фінансової безпеки у сфері оперативного-тактичного управління діяльністю учасника фінансового ринку є експрес-контроль, експрес-аналіз і експрес-оцінка зовнішнього і внутрішнього середовища з метою оперативного реагування на наявні загрози і прийняття управлінських рішень по їх мінімізації і ліквідації.

Індикатори фінансової безпеки учасників фінансового ринку можуть застосовуватись як компоненти мо-

ніторингу в механізмах ризик-менеджменту, операційного, фінансового менеджменту, менеджменту персоналу та маркетингу. За даними попередніх досліджень автора [5 та ін.] індикатори фінансової безпеки можуть бути визначені з показників фінансового стану учасника фінансового ринку (табл. 1) і показників стану його системи фінансової безпеки.

Індикатори стану системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку можуть бути розраховані за даними не тільки фінансової, а й інших форм звітності, даних технічної документації на обладнання системи, тощо. Автором пропонується базовий перелік індикаторів системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку. Він наведений в таблиці 2.

Заходи моніторингу фінансової безпеки здійснюються на усіх рівнях діяльності структурних підрозділів учасника фінансового ринку щодо їх функцій і завдань та включають відповідні правила і процедури, найбільш типовими серед яких є:

1) моніторинг розподілу повноважень та обов'язків, ретельний підбір персоналу, що зменшує кількість втрат через його непрофесіоналізм або корупцію;

2) моніторинг аутентифікації персоналу, котрі здійснюються шляхом отримання дозволу на виконання певних операцій через процедуру ідентифікації, погодження та затвердження;

3) моніторинг доступу до фінансових ресурсів, а також закріплення відповідальності за їх збереження і використання;

4) моніторинг достовірності проведених операцій;

5) систематичний моніторинг роботи кожного працівника апарату та структурних підрозділів учасника фінансового ринку;

6) моніторинг усіх правил та процедур роботи з фінансовими ресурсами, у тому числі визначених регламентом, внутрішніми документами;

7) моніторинг активності зовнішнього оточення учасника фінансового ринку.

ВИСНОВКИ

Індикатори фінансової безпеки є обов'язковими і невід'ємними показниками, які повинні виокремлюватись, враховуватись і використовуватись у діяльності учасника фінансового ринку для його безпечного ведення господарської діяльності. Єдиного і загальноприйнятого переліку індикаторів фінансової безпеки учасників фінансового ринку досі не існує.

Індикатори фінансової безпеки учасників фінансового ринку можуть застосовуватись як компоненти моніторингу в механізмах ризик-менеджменту, операційного, фінансового менеджменту, менеджменту персоналу та маркетингу. Індикатори стану системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку можуть бути розраховані за даними не тільки фінансової, а й інших форм звітності, даних технічної документації на обладнання системи тощо.

Подальші дослідження полягають у розробці деталізації індикаторів стану системи фінансової безпеки учасника фінансового ринку та у конкретизації методики організації фінансового моніторингу з метою забезпечення його фінансової безпеки.

Література:

1. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/activities/finmonitoring>

2. Фінансовий моніторинг // Словник фінансово-правових термінів / За заг. ред. д. ю. н., проф. Л.К. Воронової. — 2-е вид., переробл. і доповн. — К.: Алерта, 2011. — 558 с.

3. Кульчій І.О. Антикризисное управління: навчальний посібник. — Полтава: ПолтНТУ, 2016. — 120 с.

4. Financial_ratios [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.pro-u4ot.info

5. Фінансова безпека учасників фінансового ринку: монографія / Р.Г. Сніщенко. — Кременчук: вид. ПП Щербатих О.В., 2015. — 372 с.

6. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України за редакцією академіка НАН України С.І. Пирожкова. — К., НІПМБ, 2003. — 42 с.

7. Business Security & Surveillance / Дропскам [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.dropcam.com/small-business-security>

8. Статистична інформація. Державна служба статистики України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / А.О. Єпіфанов. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. — 295 с.

10. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.

11. Інформаційні системи і технології в економіці: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За редакцією В.С. Пономаренка. — К.: Видавничий центр "Академія", 2002. — 544 с.

12. Семенча І.Е. База знань основних соціально-економічних і общенаукових термінів в помощь руководителю: терминологический словарь-справочник / И.Е. Семенча. — Днепропетровск: Изд-во Маковецкий, 2010. — 88 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime or Terrorist Financing" available at: <http://www.ssmc.gov.ua/activities/finmonitoring> (Accessed 07 April 2011).

2. Voronova, L.K. (2011), Finansovyj monitoryng. Slovnyk finansovo-pravovykh terminiv [Financial monitoring. Dictionary of financial and legal terms], Alerta, Kyiv, Ukraine.

3. Kulchiy, I.O. (2016), Anty'kryzove upravlinnya: navchal'nyj posibnyk [Anti-crisis management: tutorial], Poltava: PoltNTU, Ukraine.

4. Financial_ratios available at: www.pro-u4ot.info

5. Snishchenko, R. G. (2015), Finansova bezpeka uchastnykiv finansovoho rynku. Monohrafiya [Financial safety of participants in the financial market. Monograph]. Kremenchuk, Ukraine.

6. Pyrozhkov, S. I. (2003), Methodychni rekomendatsiyi shchodo otsinky rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Methodological recommendations for assessing the level of economic security of Ukraine], Kyiv, Ukraine.

7. Business Security & Surveillance (2016), Dropcam [Online], available at: <https://www.dropcam.com/small-business-security>

8. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2016), "Statistical information", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Yepifanov, A. O. (2009), Finansova bezpeka pidpryyemstv i bankiv'skykh ustanov: Monohrafiya [Financial security of enterprises and banking institutions: Monograph] Sumy, Ukraine.

10. Yermoshenko, M. M. (2009), Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiya zabezpechennya [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing], Kyiv, Ukraine.

11. Ponomarenko, V. S. (2002), Informatsiylni sistemi i tehnologiyi v ekonomitsi: Posibnik dlya studentiv vischih navchalnih zakladiv [Information systems and technology in the economy: A guide for high school students], Akademiya, Kiev, Ukraine.

12. Semencha, I.E. (2010), Baza znaniy osnovnykh sotsialno-ekonomicheskikh i obschenauchnykh terminov v pomoshch rukovoditelyu: terminologicheskii slovar-spravochnik [Knowledgebase basic socio-economic and obschenauchnykh termynov in aid Leader: terminology dictionary-Directory], Makovetskiy, Dnipropetrovsk, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 09.01.2018 р.*